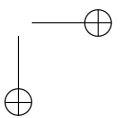
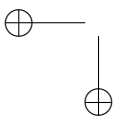
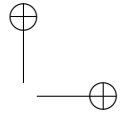
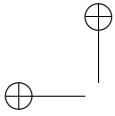
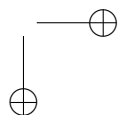
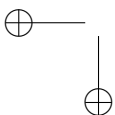

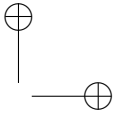
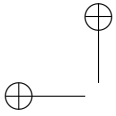
A megértés mint hivatás
Köszöntő kötet Erdélyi Ágnes 70. születésnapjára

A kötet megjelenését támogatták: a szerzők, valamint Bandi Irén, Bárdos Judit, Bátori Zsolt, Bokody Péter, Dornbach Alajos, Ferencz Győző, Gáspár Zsuzsa, Geréby György, Imrényi András, Laczó Ferenc, Lehotzky Márta, Mestyán Ádám, Miklós Tamás, Orosz Kata, Pajor Sándor, Ribáry Márton, Rigó Máté, Sárkány Mihály, Scheibner Tamás, Schuller András, Sík Domokos, Szántó Dániel Péter, Tamás Ábel, Vaderna Gábor, Varsányi Benedek, Zachár Zsófia

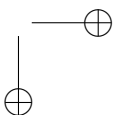
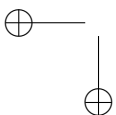
A MEGÉRTÉS MINT HIVATÁS

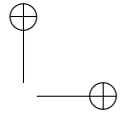
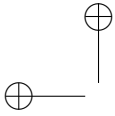
Köszöntő kötet Erdélyi Ágnes 70. születésnapjára

Szerkesztette

Bárány Tibor, Gáspár Zsuzsa, Margócsy István, Reich Orsolya, Vér Ádám

L'Harmattan
Budapest, 2014

© L'Harmattan Kiadó, 2014
© Szerkesztők és szerzők, 2014

L'Harmattan France
7, rue de l'École Polytechnique
75005 Paris
T.: 33.1.40.46.79.20

L'Harmattan Italia SRL
Via Bava, 37
10124 Torino–Italia
T. / F.: 011.817.13.88

ISBN: 978-963-236-798-9

A kiadásért felel Gyenes Ádám.

A sorozat kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Telefon: 267-59-79
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

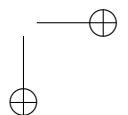
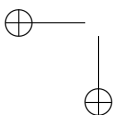
Párbeszéd Könyvesbolt
1085, Horánszky utca 20.
www.konyveslap.hu

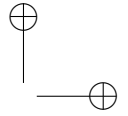
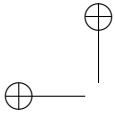
Kötet- és borítóterv: Széplaki Gyöngyi.

Technikai szerkesztés, nyomdai előkészítés: Kálmán László.

Korrektúra: Bárány Tibor, Markovich Réka, Mátyási Róbert, Vér Ádám.

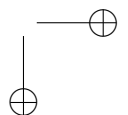
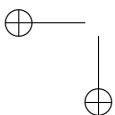
A nyomdai munkákat a Robinco Kft. végezte, felelős vezető Kecskeméthy Péter.

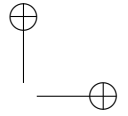
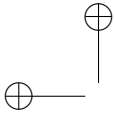

TARTALOM

Előszó	9
Magánjelleg	
Várad Szabolcs: Köszöntő helyett magánjelleg	13
Pór Péter: Tanúságtétel és főhajtás	15
Vajda Mihály: Rémes közjáték	24
Dalos György: Téli este	30
Megértés és magyarázat	
Kelemen János: Történelemfilozófiai elmékedések Erdélyi Ágnes hetvene- dik születésnapján	33
Laurent Stern: A történelmi esemény két otthona	41
Boros Gábor: Történelem és élet	49
Vonnák Diána: „Megjelenített dokumentumok”. Hermeneutika és a sűrű leírás fogalma Geertz elméleti írásaiban	65
Max Weber	
Orthmayr Imre: Max Weber a hatalom és uralom fogalmáról	83
Kapelner Zsolt: John Searle, Max Weber és a társadalom ontológiája	102
Wessely Anna: Családban marad	117
Politikafilozófia, jog	
Ludassy Mária: Price és Paine között	131

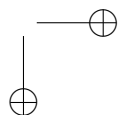
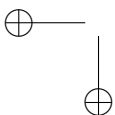
Madarász Aladár: Hogyan született a vállalkozó?	139
Szántó Veronika: Margaret Cavendish hierarchikus vitalizmusa	155
Sajó András: A szabadság és versenytársai	174
Reich Orsolya: Dohányzás és paternalizmus	189
Uitz Renáta: Az összehasonlító alkotmányjog esete az Alaptörvénnyel	203

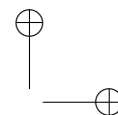
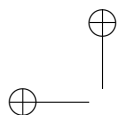
Társadalom

Hetényi Zsuzsa: Pillantások a Paradicsomba – a pornográfia definiálhatatlanságáról	221
Léderer Pál: Rabszolga-e tényleg minden emberkereskedő-elrabolta, félholt-ra vert, prostitúcióba kényszerített áldozat?	237
Kurdi Benedek: Egyetértésen alapulnak-e a sztereotípiák?	255
Szigeti András: A megbocsátás mint érzelem	276

Történelem

Vér Ádám: Az újasszír birodalmi adminisztráció rekonstrukciójának lehetőségei	295
Földi Zsombor: Samas-házir: Egy dél-babilóniai hivatalnok archívumának rekonstrukciós lehetőségei	311
Vér Márton Gergő: A pusztából a kancelláriába, avagy hogyan lettek az ujgurok steppei nomádokból a Mongol Birodalom tanítói és szürke eminenciásai	327
Bagi Zoltán Péter: A brandenburgi csapatok szerepvállalása az 1691. évi magyarországi hadjáratban a cöllni szerződés tükrében	345
Paksa Rudolf: Szélsőjobboldal és antiszemitizmus	364
Masát Ádám: A berlini fal áldozatai	378
Ignác Ádám: „Mondd meg, mit szeretsz!” A kádári Magyarország első slágerlistái (1966–1968)	394
Gaál Xénia: A mai Kalinyingrád Kelet és Nyugat között. A Klaipėda–Kalinyingrád–Gdańsk tengely: Identitás és művészeti élet, avagy a balti makrorégió Európa és Oroszország határán	415

Nyelvészet, nyelvfilozófia

- Kálmán László – Kertész Zsuzsa: A nagy orosz palatalizációs rejtély 431
Molnár Cecília Sarolta: *Abol* a nyelv talán változik. 450
Zvolenszky Zsófia: Egy szöveg saját szemmel: Searle és a „Tulajdonnevek” . 466
Kiss Angelika: Maximálisan releváns-e, aki udvarias? 479
Bárány Tibor: A társalgási irónia három modellje 493
Markovich Réka: Hatályos igazságok, érvényes hamisságok 510

Metafizika, ismeretelmélet

- Kovács Dávid Márk: Brueckner és Buford a gondolkodó állatok episztemo-
lógiájáról. 527
Mátyási Róbert: Egy érv a mereológiai eliminativizmus ellen. 537

Líráról, prózáról

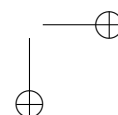
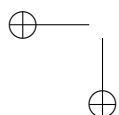
- Margócsy István: Petri és/vagy Tandori 555
Bojtár Endre: Horatius noster hungaricus 567
Dalos Rimma: Olvassunk Ulickáját! 576

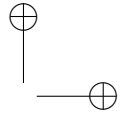
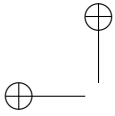
Az én Istenem

- Stefan Heym: *Ahasvérus* – részlet (Makai Tóth Mária fordítása) 585
Bendl Vera: Jeruzsálem 589
Győri László: Az én Istenem 602

Erdélyi Ágnes művei 605

Tabula gratulatoria 611

VÉR MÁRTON GERGŐ

**A pusztából a kancelláriába,
avagy hogyan lettek az ujugrok steppei nomádokból
a Mongol Birodalom tanítói és szürke eminenciásai¹**

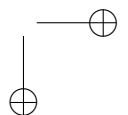
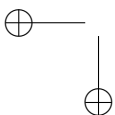
Absztrakt

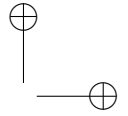
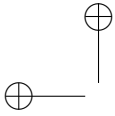
A legtöbb nomádok által létrehozott állam és birodalom igen rövid életű volt, egy-két évszázad leforgása alatt feloszlott. Az ujugrok története e tekintetben kivétel.

Jelen tanulmány az ujugrok korai történetének (7–14. század) vázlatán keresztül arra keresi a választ, miként lettek a pusztai nomádok kimagasló kultúrájú városalakókká, majd a Mongol Birodalom tanítóivá és szürke eminenciásává. Az ujugrok történetét magyar nyelven legutóbb Vásáry István foglalta össze *A régi Belső-Ázsia története* című kiváló munkájában 2003-ban [VÁSÁRY 2003: 83–98].

Talán nem hiábavaló tíz év elteltével ismét áttekinteni mindazt, amit a témáról tudunk, illetve ismertetni az utóbbi évek szakirodalmának új eredményeit, valamint rávilágítani arra, miért is lehet különösen érdekes az ujugrok története a magyar olvasó számára. Jelen tanulmány keretei között természetesen nem lehet a témával kapcsolatos minden rész kérdést tárgyalni, ezért arra kérem az egyes rész-

¹ A témaválasztás kapcsán úgy éreztem, hogy az ujugrok történetének bemutatása, ahogy steppei nomádokból a korabeli Eurázsia egyik legkiemelkedőbb kulturális teljesítményét elérő néppé váltak, mintegy metaforája lehet annak, amit Erdélyi Ágnes-től és az Erasmus Kollégiumtól kaptam: az itt végzett munka kiszélesítette érdeklődési körömet és történeti látószögemet, s megtanított arra, hogy a tudományos apró munka mellett a kutatónak mindig figyelnie és reflektálnia kell a nagy egészre is. Köszönet érte!

letek iránt érdeklődőket, hogy a lábjegyzetekben feltüntetett irodalmat tanulmányozzák.

A steppei nomádok

Az első utalások az ujugurokra² kínai forrásokban jelennek meg és a 7. század első harmadára vonatkoznak. Itt *bui-bo*³ néven, illetve ennek a formának különböző változatain említik őket, ez a szó az ujugur elnevezés korabeli szabályos kínai átírása. Szállásterületüket a Szelenga-folyó partjára, a mai Mongólia területére teszi. Ekkoriban az ujugurok a türkök⁴ alattvalói voltak [SINOR 2000: 187; VÁSÁRY 2003: 83].⁵

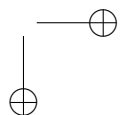
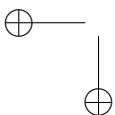
630 táján az ujugurok a kínaiak szövetségeseiként harcoltak a türkök ellen, s segítettek a Keleti Türk Kaganátus hatalmának megdöntésében. Jelentős szerepük volt abban, hogy a Kínát újra egyesítő Tang-dinasztia (618–907) seregei le tudták győzni a nomád birodalmat. Később az ujugurok viszonya jelentősen megromlott a kínaiakkal, ami a két fél közötti fegyveres konfliktushoz vezetett, amelyben az ujugurok maradtak alul. Ezt követően a kínai források nem adnak értékelhető felvilágosítást az ujugurok történetéről egészen a 740-es évekig [SINOR 2000: 188–189].

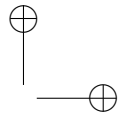
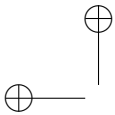
² A mai Kínai Népköztársaság Szinkiang [Xinjiang] tartományában élő, magát ujugurnak nevező muszlim vallású népcsoport nem azonos a történeti ujugur néppel. Ez a török nyelvű csoport 1922 óta nevezi magát ujugurnak [VÁSÁRY 2003: 97].

³ A korabeli belső-ázsiai nép- és személyneveknek egy részét csak a kínai forrásokból ismerjük. Jelen tanulmányban, ahol lehetséges, a rekonstruált török elnevezést használom, amennyiben nem, akkor a kínai formát közlöm. Ha nincs török alakja a névnek, akkor csak a kínai formát közlöm. A kínai elnevezéseket a népszerű magyar átírási formával adom meg, emellett az első előfordulásakor szögletes zárójelben közlöm a pinyin formát. A török elnevezéseknél a népszerű átírást használom.

⁴ Az első olyan, biztosan török nyelvű nép, amely önálló birodalmat hozott létre a steppén a 6. század közepén. A türk történelem legjobb összefoglalása magyarul: VÁSÁRY [2003: 63–82].

⁵ Az ujugurok először mint a *tielő* törzsszövetség tagjai jelennek meg a forrásokban, később a *tokuzoguz* ('kilenc oguz') törzsi csoportosulás részévé válnak, végül az Ujugur Kaganátus megalakulása után lesznek politikailag teljesen önállóak [CZEGLÉDY 1963: 457–461; VÁSÁRY 2003: 83–85].

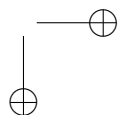
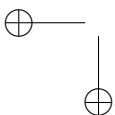

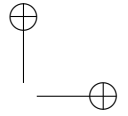
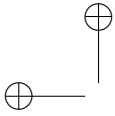
A köztes időszak történetét elsősorban a türk rovásírásos feliratok alapján lehet rekonstruálni.⁶ Az Asina nembeli Elteris kagán vezetése alatt a türkök 681-ben ismét önálló államalakulatot hoztak létre Kína ellenében, a Második Türk Kaganátust. Az ujugurok ebben a konfliktusban is a kínaiak oldalán harcoltak. A vereség után egy részüket a kínaiak befogadták, és határőr népként alkalmazták, nagyobb részük azonban a türkök fennhatósága alatt maradt. A türkök elleni lázadások végül a 8. század közepén jártak sikerrel: a baszmiokkal és a karlukokkal szövetségbe rázták le a türkök uralmát. Miután 745-ben megdöntötték a Második Türk Kaganátust, az ujugurok korábbi szövetségeseik ellen fordultak, s magukhoz ragadták a hatalmat.

Fontos megjegyeznünk, hogy ez a hatalomváltás nem külső hatásra következett be: az az erő, amely megdöntötte a korábbi hatalmat, a Második Türk Kaganátuson belül fejlődött ki. Az újonnan létrejött Ujgur Kaganátus területe lényegében megegyezett a korábbi Keleti Türk Kaganátus területével. Ha a türk rovásfeliratokat összevetjük az ujgur feliratokkal, azt látjuk, hogy nyelvük szinte teljesen azonos, esetleg ugyanannak a nyelvnek különböző dialektusaként azonosíthatjuk őket. Az ujgur vezetők által használt farkasfejes jelvény megegyezik a türköket vezető Asina nemzetség jelvényével. Összességében tehát elmondható, hogy a türkök és az ujugurok között nem etnikai vagy nyelvi különbségek voltak, hanem politikailag voltak különállóak. Sinor Dénes a két politikai entitás közti folytonosságokat számba véve azt állítja, hogy az Ujgur Kaganátus gyakorlatilag a Harmadik Türk Kaganátus volt [SINOR 1998: 192; SINOR 2000: 188–189].⁷

⁶ A türk az első olyan belső-ázsiai nomád nép, amely a saját nyelvén hagyott hátra olyan összefüggő, napjainkig fennmaradó nyelvemlékeket, melyeket a filológusoknak a 19. század végén sikerült megfejteniük. Ezeket a sziklaoszlopokra vésett feliratokat a türk uralkodók és előkelők emlékének állították. A legkorábbiak a 8. század első harmadából, a Második Türk Kaganátus korából származnak. Mivel az első feliratokat a mongóliai Orhon folyó völgyében találták, gyakran nevezik őket orhoni feliratoknak is. A türk rovásírás arámi eredetű. A türk és ujgur rovásírásos feliratok kritikai kiadása magyar nyelven: BERTA [2004]. A türk rovásírásra: KARA [1996a].

⁷ Ennek az álláspontnak a kritikájára lásd: DROMPP [2005: 23].

Az Ujgur Kaganátus

Az Ujgur Kaganátus létrejötte utáni korszakról már jóval pontosabb és színesebb képet tudunk festeni. Egyrészt a külső források száma jelentősen megnövekszik, és ezek a források jóval informatívabbá válnak. Másrészt megjelennek a belső írott források is.⁸

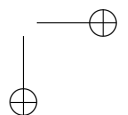
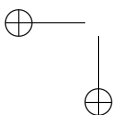
Röviddel a birodalom megalakulása után, 747-ben meghalt az első kagán Kutlug Bilge Kül, s a hatalomban fia, Bajan-Csor (747–759) követte. Az ő nevéhez fűződik az ujugrok politikai hatalmának megszilárdítása, és az új nomád állam stabilizálása. Nagy jelentőségű tette volt, hogy kínaiakkal és szogdokkal⁹ építtetett egy új várost a Szelenga folyó partján, amelynek a Baj-balik („gazdag város”) nevet adta. Az ujugrok fővárosát is ismerjük a korszakból. Akárcsak a korábbi türk birodalmi központ, ez is az Orhon folyó partján feküdt, a neve Ordu-balik („az uralkodói tábor városa”) volt. A régészeti vizsgálatok kimutatták, hogy a város igen tekintélyes méretű volt [SINOR 2000: 190–191].¹⁰ Ezek alapján úgy tűnik, hogy az ujugroktól már történetüknek ebben a korai szakaszában és még teljesen steppei környezetben sem volt teljesen idegen a városias életmód.

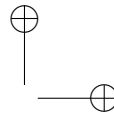
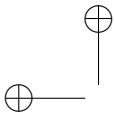
Az első két kagán uralkodása alatt igen jó viszony alakult ki Kína és az ujugrok között. Már az első uralkodó is küldött követséget a kínai udvarba, utódjá-

⁸ A vonatkozó kínai évkönyvek ujugrokkal kapcsolatos részleteinek angol nyelvű fordítását adja igen alapos bevezető tanulmánnyal együtt: MACKERRAS [1973]. Az ujugur kagánok rovásírási feliratai: BERTA [2004].

⁹ Iráni nyelvet beszélő, főleg kereskedelemmel foglalkozó, városias kultúrájú közép-ázsiai népcsoport, amely folyamatos és intenzív, mondhatni szimbiotikus kapcsolatban állt már a türkökkel és később az ujugrokkal is. Míg az utóbbiak által létrehozott steppei birodalmak egységes politikai kereteket biztosítottak, addig a szogdok a kaganátusok szempontjából hatalmas gazdasági jelentőséggel bíró Selyemút menti kereskedelmet üzemeltették. Kulturális szempontból a kínaiak mellett ők voltak a legnagyobb hatással az ujugrokra. Ennek a hatásnak az egyik kézzelfogható példája az ujugur írás, amely egyértelműen a szogd írásra vezethető vissza. Önálló államot sosem hoztak létre, ugyanakkor a szogd diaszpóra különböző csoportjai Baktriától Kínáig folyamatos és intenzív kapcsolatban álltak egymással. Történetük remek áttekintését adja: VAISSIÈRE [2005].

¹⁰ Később a mongol birodalmi központ – amelynek a neve Karakorum volt – is az Orhon folyó völgyében állt. Így elmondható, hogy a kelet-belső-ázsiai nomád birodalmaknak a központjai több évszázadon keresztül egy térségben helyezkedtek el, függetlenül a politikai hatalom birtokosainak változásaitól [GOLDEN 1992: 158; SINOR 2000: 192].

nál pedig ez már évi rendszerességgel megtörtént.¹¹ Az ujugrok a „Közép Birodalmanak” hagyományos szövetségeseivé váltak a 8. század közepén. A szövetséget erősítő gesztusnak tekinthető az ujugrok részéről, hogy átvették a kínai naptár használatát. A kínaiaknak ugyanakkor igen nagy szükségük volt a nomád birodalom segítségére, ugyanis ebben az időszakban a központi hatalom jelentősen meggyengült Kínában. A 751-es Tálasz folyó menti csatában az arab-tibeti szövetséges csapatok fontos győzelmet arattak a kínai haderő felett.¹² Ez az esemény meghúzta azt a határvonalat, amely még évszázadok múltán is kijelölte a muszlim és a kínai kultúra befolyási övezetét Belső- illetve Közép-Ázsiában. A vereség igen érzékenyen érintette a kínaiakat, de ezzel a bajok még nem értek véget a számukra.

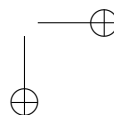
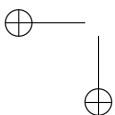
A meggyengült Kína területén nagy erejű felkelés tört ki (755–762) az uralkodó Tang-dinasztia ellen, a felkelők élén egy An Lusan¹³ [An Lushan] nevű kínai szolgálatban álló szogd tábornok állt. A kínai császár szorult helyzetében az ujugroktól kért és kapott segítséget. Baján-Csor kagán körülbelül 4 ezer lovaszt küldött idősebb fia és a kínai követ együttes vezetésével a megsegítésükre. Ezzel az aktussal egy csaknem 100 évig fennálló szövetségi viszony alakult ki Kína és az ujugrok között. Miközben a két állam erőviszonyai folyamatosan változtak, és a kapcsolatuk is hol elhidegült, hol pedig szorosabbá vált, az Ujgur Kaganátus történetének egyik legfontosabb tényezője egész fennállása alatt a Kínához fűződő viszony maradt [MACKERRAS 1994: 317; SINOR 2000: 191–192].

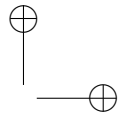
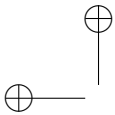
A szövetségkötés után az ujugr és kínai csapatok folyamatos győzelmeket arattak a lázadók felett. 757. november 14-én visszafoglalták a fővárost, Csangant, majd decemberben Lojangot is. Az utóbbi visszaszerzése után kellett a kínaiaknak először szembesülni azzal a ténnyel, hogy a nomád szövetségesek segítsége

¹¹ Az ujugrok és a kínaiak között a kaganátus egész fennállása alatt igen intenzív diplomáciai kapcsolatok rekonstruálhatóak. 745 és 840 között 116 Kínában járt ujugr követségről tudunk, volt közöttük olyan, amelynek több mint 1000 tagja volt. E népes követségeknek az is oka lehetett, hogy annak tagjai rendszerint „ajándékokat” (elsősorban selymet) kaptak a fogadó féltől, így a kagánok, hogy kielégítsék előkelő támogatóik luxuszigényeit, rendszerint felkérték őket, hogy legyenek a követségek tagjai [SINOR 1998: 195–196].

¹² A csata egyik érdekes kultúrtörténeti következménye volt, hogy a hozzájuk került kínai hadifoglyoktól az arabok is megismerték a papírkészítés technikáját [BECKWITH 2009: 145].

¹³ A 703-ban – a türök hadseregben tisztséget viselő szogd apától és egy előkelő türök nemzetiségből származó anyától – született An Lusan pályafutásához lásd PULLEYBLANK [1955: 7–23]; VAISSIÈRE [2005: 215–216].

habár igen hatékony, mégis kétélű fegyver. A város bevétele után az ujjur csapatok három napon keresztül folyamatosan raboltak és fosztogattak. A kínaiak csak jelentős mennyiségű selyem „ajándékozásával” tudták jobb belátásra bírni szövetségeseiket. Ezzel hozható összefüggésbe az az esemény is, hogy Baján-Csor császári hercegnőt kapott feleségül 758-ban. Azonban a kagán nem élvezhette sokáig a friss házasság nyújtotta örömeiket, 759-ben meghalt.

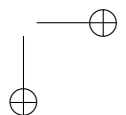
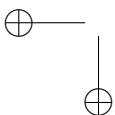
Baján-Csor másodikszülött fia, Bögü kagán (759–779) követte a trónon, vélhetően azért, mert az idősebbik fiú életét vesztette a Kínában zajló harcokban. Bögü kagán az egyik legmeghatározóbb alakja az ujjur történelemnek.¹⁴ Az Ujjur Kaganátus feltehetően az ő hosszú uralkodása alatt élte fénykorát. Regnálása idején hozott döntései mind politikai, mind vallási és kulturális szempontból évszázadokra meghatározták az ujjurok történetét. Pár évvel hatalomra kerülése után az ujjur uralkodó saját maga vezetett hadat kínai szövetségesei megsegítésére [MACKERRAS 1994: 317–318; SINOR 2000: 191–192].

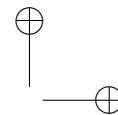
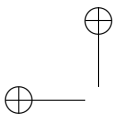
Ennek a 762-es hadjáratnak a legfontosabb eseménye az utókor számára, hogy szogd misszionáriusoknak sikerült megtéríteniük Bögü kagánt a manicheizmusra.¹⁵ A kagán rövidesen államvallássá tette újonnan felvett hitét.¹⁶ Ebben a tekin-

¹⁴ Bögü kagán politikájára részletesen lásd KAMALOV [2001: 137–147].

¹⁵ Az iráni származású Máni (216–276) által alapított dualisztikus, szinkretista vallás. Napjainkban ugyan nincsenek követői, történeti jelentősége azonban nem elhanyagolható, hiszen Észak-Afrikától Közép-Ázsián át, egészen Kínáig voltak hívei. A manicheizmus vallási rendszere zoroasztriánus és keresztény alapokon nyugszik, keleten azonban buddhista elemekkel is bővült. A manicheizmusról a kutatás sokáig csak külső (keresztény és iszlám), érthető módon nem túl objektív források alapján alkothatott képet. A 20. század elején Kelet-Turkesztánból előkerült, elsősorban ótörök nyelvű manicheus anyagnak köszönhetően azonban az elmúlt évtizedekben nagy fejlődésen ment keresztül a manicheizmus kutatása. A nemzetközi kutatással párhuzamosan magyar nyelven is jó összefoglalások és szövegkiadások jelentek meg [SIMON – SIMONNÉ PESTHY 2011; KÓSA 2013]. Az idegen nyelvű történeti áttekintésekre lásd: KÓSA [2013: 303, 4. j.]. A manicheus irodalom egyik legfontosabb ótörök nyelvű forrása, a *Huastuanifí* elnevezésű liturgikus gyónás magyar nyelvű megjelentetésén dolgozik az MTA-SZTE Turkológiai Kutatócsoportja. A megjelenés 2014-ben várható.

¹⁶ Belső-Ázsia nomád népei körében több példát találhatunk arra, hogy az uralkodó felveszi egy letelepedett nép vallását. Ennek hátterében általában aktuálpolitikai célok álltak. Az ilyen áttérés klasszikus példája a kazár kagán judaizmusra, vagy a volgai bolgár uralkodó iszlámra való áttérése. Az ujjurok esetében megállapítható, hogy az áttérés nemcsak gazdasági és politikai, de kulturális értelemben is kiemelkedő jelentőséggel bírt. Ugyanakkor források hiányában nehezen válaszolható meg az a kérdés, hogy az áttérés az ujjurok milyen széles rétegét érintette. A fent említett két nomád nép esetében különböző volumenű áttéréssel számolhatunk: míg a volgai bolgároknál úgy

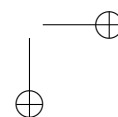
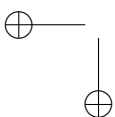

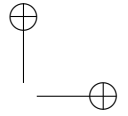
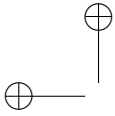
tetben az ujugrok mindenképpen egyedülállóak a világtörténelemben: az Ujgur Kaganátus az egyetlen állam, ahol a manicheizmus államvallássá vált. Az új vallás felvételének mind kulturális, mind politikai szempontból jelentős következményei voltak. A szogdok szerepe jelentősen megnőtt a kaganátuson belül. Ennek kulturális vetülete leginkább az ujugur írás kifejlődésében tükröződik.¹⁷ A vallás másik hozadéka pedig a szogdok jelentősen megnőtt politikai befolyása volt a kaganátusban. Újonnan szerzett politikai hatalmukat, természetesen saját gazdasági céljaik elérésének szolgálatába kívánták állítani.¹⁸ Így amikor 779 júniusában Tajcung [Taizong] kínai császár meghalt, a szogd előkelők arra buzdították Bögü kagánt, hogy támadja meg a meggyengült birodalmat. Azonban az új, Kína-ellenes politikai irányultság nem tetszett mindenkinek a kagáni udvarban. Ton Baga, a kagán unokatestvére megölte az uralkodót, és átvette a hatalmat. Az ő hatalomra jutásával a Kína-barát párt vette át az irányítást. Az új uralkodó rövidesen mintegy 2000 embert végeztetett ki a szogdok, illetve a velük szimpatizálók közül. Uralkodásának egy évtizede alatt következetesen fenntartotta a kínaiakkal való jó viszonyt, azonban ekkorra Kína hatalma meggyengült, így már nem tudott olyan hatékony szövetségese lenni az ujuguroknak, mint korábban. Halá-

túnik a népesség jelentős része felvette az iszlámot, addig a kazárokról tudjuk, hogy csak a kagán és a legszűkebb vezető réteg tért át zsidó vallásra, a kagáni testőrség például muszlim volt. Tekintetbe véve, hogy az ujugrok között később, a Tarim-medencében milyen széles körben terjedt el a buddhizmus, feltehetjük, hogy inkább a kazár példához közelíthetett az áttérés mértéke.

¹⁷ Az ujugur írás sajátosságaihoz lásd: KARA [1996b].

¹⁸ Ez természetesen elsősorban arra a Kínával való kereskedelemre értendő, amelynek az Ujgur Kaganátus életében kiemelkedő szerepe volt. Ennek oka, hogy bizonyos luxuscikkek előállítására, amelyek a társadalmon belüli redistribúció miatt nagy jelentőséggel bírtak a nomádok szemében, csak a letelepült civilizációk voltak képesek. Kína esetében ez a luxustermék a steppén szinte valutaként használható selyem volt. Az ujugrok fő árucikke a ló volt. A kínai források szerint ezek a lovak gyakran gyengék voltak. A legtöbb kutató úgy véli, az ujugur–kínai kereskedelmi kapcsolatok a pillanatnyi erőviszonyoktól függtek. Ha a kaganátus elég erős volt, hogy ki tudja kényszeríteni a kereskedelmet, akkor volt kereskedelem. Ennek magyarázata, hogy a kereskedelmi kapcsolatok a nomádok számára voltak előnyösek. A steppére áramló selyem mennyiségéről több becslés született a szakirodalomban [MACKERRAS 1994: 338–339; SINOR 2000: 200–201]. A kutatók többségétől eltérő álláspontot fogalmaz meg Christopher I. Beckwith, aki amellet érvel, hogy az ujuguroktól beszerzett lovak nagyon fontosak voltak a Táng-kori Kína számára. Véleménye szerint az Ujgur Kaganátus felbomlása után a hatalomban őket követő kirgizek képtelenek voltak a jó kereskedelmi kapcsolatokat helyreállítani Kínával, ezért megszűnt az addigi nemzetközi politikai–gazdasági rendszer is, aminek messzemenő negatív következményei voltak Kína számára is [BECKWITH 1991: 198].

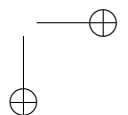
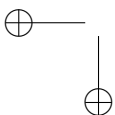
la után, az Ujgur Kaganátus utolsó szakaszában még volt egy rövid korszak, mikor újra megerősödött az állam, azonban nem sokára végleg hanyatlásnak indult [MACKERRAS 1994: 318; SINOR 2000: 193–196].¹⁹

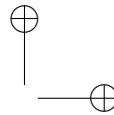
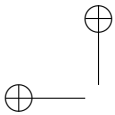
Arra a kérdésre, hogy melyek voltak a kaganátus hanyatlásának okai, nehéz feleletet találni. A szakirodalomban általánosan elterjedt nézet szerint szerepet játszott benne az egyre fokozódó letelepülés és városiasodás, amelyek a nomád kultúra és az ezzel összefüggő nomád katonai gyakorlat elhagyásával járhatnak együtt. A nomád életmód elhagyásában a manicheizmus felvétele is nagy szerepet játszott, ugyanakkor ennek is köszönhető, hogy az ujgur kultúra fénykora csak a kaganátus hanyatlása után köszöntött be. Igen jelentős szerepe lehetett még a folyamatos trónviszályoknak, illetve a tibetiekkel és kirgizekkel való permanens összetűzéseknek. A források alapján annyit biztosan megállapíthatunk, hogy a kaganátus végleges bukását 839-ben szokatlanul kemény tél előzte meg, melynek következtében az állatállomány jelentős része elhullott. 840-ben egy lázadó törzsfőnök hívására a kirgizek megtámadták az ujgur államot és seregeik véget vetettek az Ujgur Kaganátus hatalmának [GOLDEN 1992: 160–163; MACKERRAS 1994: 319–320; SINOR 2000: 197–204]. Az ujugrok nagyobb része azonban nem hódolt be a győzteseknek, hanem elvándorolt korábbi lakóhelyéről.

Az ujugrok szétvándorlása

Az ujugrok szétvándorlásának két fő irányát és három csoportját különíthetjük el. A dél felé induló 13 törzs Kína határvidékén telepedett le, mivel a kínaiak nem engedték, hogy a birodalmuk területére lépjenek. A kínaiak rideg viselkedése nem sokára ellenségességre csapott át. Kínában 843-ban elkobozták a manicheus egyház birtokait, s a vallás szent könyveit nyilvános könyvégetéseken semmisítették meg. A kínaiak ellenséges magatartásában vélhetően jelentős szerepet játszott a fent említett An Lusan-féle felkelés utáni általános xenofóbia. Az ujugroknak ez a része 848-ra eltűnt a forrásokból, s valószínűleg beolvadt a kínaiak közé [CZEG-LÉDY 1984: 159–160; DROMPP 2005: 39–123].

¹⁹ Az Ujgur Kaganátus és Kína viszonyára ebben az utolsó időszakban lásd: DROMPP [2005].

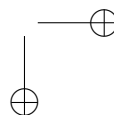
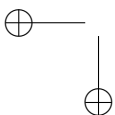
A nyugatra vándorolt ujugrok 15 törzsének jóval szerencsésebben alakult a sorsa. Ez a 15 törzs további két csoportra oszlott: az egyik Északnyugat-Kanszuban [Gansu] telepedett meg, a másik pedig a mai Kelet-Turkesztán területén. A Kanszu területére vándorló ujugrok egy többségében kínaiak és tibetiek által lakott vidékre érkeztek. Az itt található két fontos kereskedővárostól, Tunhuangtól [Dunhuang] és Kancsoutól [Ganzhou] eltekintve a terület a Kínai és a Tibeti Birodalom peremvidékén fekvő gyéren lakott térség volt. Hosszas harcok után végül a 9. század végére sikerült az ujugroknak megszilárdítaniuk a hatalmukat ezen a vidéken, melyet a 10. század folyamán teljesen konszolidáltak. A Selyemút kulcsfontosságú szakaszán élő kanszui ujugrok az időközben meggyengült kínai állammal igen gyümölcsöző kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatokat ápoltak. Virágzó kulturális élet és gazdagság jellemezte a 10. századi kanszui ujugrokat [CZEGLÉDY 1984: 160].²⁰

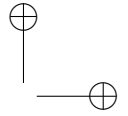
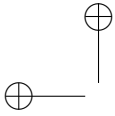
A kanszui ujugrok fénykorának végét az Észak-Kínát újraegyesítő kitan²¹ eredetű Liao-dinasztia agresszív expanziós politikája jelentette, minek következtében ez utóbbiak 1006-ra már a kezükben tartották Tunhuangot. Mindeközben a térségben egy másik hatalom is megerősödött, mégpedig a tangutok,²² akik végül véget vetettek a kanszui ujugrok önállóságának, amikor 1028-ban elfoglalták Kancsout, majd nem sokkal később egész Északnyugat-Kanszut. Ezután a kanszui ujugrok egy időre eltűnnek a forrásainkból, később azonban újra megjelennek *szari ujugur* (sárga ujugur) néven. Az ő utódaik – néhány ezer fő – mind a mai napig élnek a ma Kína területén fekvő Kanszuban [SHIMIN 1998: 200].

²⁰ Jól mutatja ezt, hogy a 19–20. század fordulóján éppen Tunhuangból kerültek elő hatalmas mennyiségben kéziratos anyagok, illetve értékes régészeti leletek. A leletek feltárásával kapcsolatban fontos kiemelni a magyar származású, de angol szolgálatban tevékenykedő Stein Aurél munkásságát. A tunhuangi ujugrok kultúrájáról kiváló összefoglaló munkák: MIKLÓS [1959]; RUSSELL-SMITH [2005].

²¹ Mongol nyelvet beszélő nomád népcsoport. Az első róluk szóló, 5. század eleji kínai tudósítások a Mandzsúria területén fekvő Liao folyó vidékére lokalizálják őket. Az orhoni feliratokon is megjelennek *kitaj/kitany* formában. A 900-as évek elejétől erősödtek meg, végül egyesítették Észak-Kínát, és Liao (947–1125) néven dinasztiát alapítottak.

²² A tangut egy tibeto-burmai nyelvet beszélő nomád nép volt. A 10. század végétől jelentősen megerősödtek, s *Szi-Hszia* (azaz Nyugati Hszia) néven létrehozták saját birodalmukat. Ezt az államalkulatot 1227-ben a Dzsingisz kán vezette mongolok foglalták el.

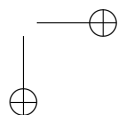
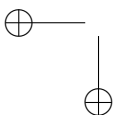
A nyugati ujugrok állama²³

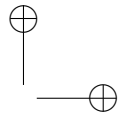
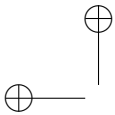
Az ujugrok harmadik nagy csoportja a 840-es években érkezett meg Kelet-Turkesztán területére, ahol a Tarim-medence északkeleti részén telepedtek meg. Ez a terület a kelet és nyugat közti kommunikációt és kereskedelmet lebonyolító Seljémút kulcsfontosságú pontján helyezkedett el. Ebből fakadt a térség etnikai, kulturális, gazdasági és vallási sokszínűsége is. Éppen ennek a rendkívül előnyös pozíciónak köszönhetően ez a térség a történelem folyamán mind a steppei nomádok, mind Tibet, mind pedig Kína expanziós politikájának elsődleges célpontja volt. Ez a terület azonban az ujugrok számára sem volt teljesen ismeretlen, a kaganátus fennállása idején többször kiterjesztették uralmukat erre a vidékre is [DROMPP 2005: 198].

A nyugati ujugrok történetéről ránk maradt források töredékesek, ezek alapján csak igen hézagos történetét tudjuk megrajzolni az államalakulatnak. A török nyelvű népek betelepődése a területre már a 8. század folyamán megkezdődött. A 9. század első felében a térségben a tibeti befolyás vált meghatározóvá, azonban 860-as kiűzetésükig ők sem tudták stabilan a kezükben tartani a hatalmat. Velük szemben álltak a kínaiak, illetve a városi lakosság nagyobb részét kitevő iráni nyelvű népesség. A későbbi államalapító ujugrok ilyen viszonyok között érkeztek a területre [CZEGLÉDY 1984: 161–163; ZIEME 2000: 206; VÁSÁRY 2003: 95–96].

A ránk maradt forrásanyag alapján annyi mindenesetre elmondható, hogy a 9. század közepén nagy létszámú ujugur népesség érkezett Kelet-Turkesztán területére. Ennek hatására kezdődött el a korábban itt élő iráni eredetű népesség eltörökösödése. Az ujugrok török nyelvre lett a térségben a *lingua franca*. A helyiek által korábban beszélt tohar nyelv hamarosan kihalt, de jelentős hatást gyakorolt a hódítók nyelvére. Emellett kútfőink tanúsága szerint a kínaiak és a szogdok

²³ Az ujugrok Tarim-medencében létrehozott hatalmi szervezetének elnevezése igen változatos a nemzetközi szakirodalomban, így a hazai tudományosságban sem alakult ki egységes elnevezés. Az egyik fővárosukat Kocsónak hívták, emiatt főleg a korábbi szakirodalomban kocsói ujugrokként is hivatkoztak rájuk [GABAIN 1973]. Mivel a kocsói lelőhely Turfán (modern ujugur Turpan, kínai Tulufán) közelében található, gyakran hivatkoznak rá ilyen formában is. Takao Moriyasu a „West Uighur Kingdom” megjelölést használja [MORIYASU 2004: 228]. Mivel ezt az államot az ujugrok valóban egy nyugati, délnyugati vándorlást követően hozták létre, úgy gondolom ez utóbbi elnevezés találó, ugyanakkor mivel az államalakulat fölött nem király uralkodott, magyarul az „állam” megjelölés pontosabb, így munkámban a Nyugati Ujugur Állam kifejezést használom.

is nagyban befolyásolták az ujugrok nyelvének változásait. A nomád ujugrokra minden szempontból jelentős hatással volt a kisebbségben levő, de magas kulturális fokon álló helyi lakosság. Ebből a keveredésből egy alapvetően letelepült jellegű – nyomaiban azért a nomád hagyományokat fenntartó –, fejlett civilizációval rendelkező állam jött létre [SHIMIN 1998: 202].

A Nyugati Ujgur Állam társadalmáról a néhány külső narratív forrás mellett elsősorban a Kelet-Turkesztán területén a 19. század utolsó és a 20. század első évtizedeiben előkerült dokumentumok alapján alkothatunk képet.²⁴ Az állam élén nem kagán, hanem az *idikut*²⁵ állt. A ránk maradt civil dokumentumokból egy erősen differenciált társadalom és gazdaság bontakozik ki, amely igen kifinomult jogi struktúrával rendelkezett.²⁶

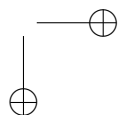
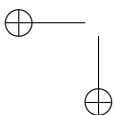
A következő századok történetéből csupán néhány eseményt tudunk pontosan rekonstruálni. A kínai évkönyvek tanúsága szerint a 10. században több ujugur követség is járt Kínában (951, 962 és 965), és vannak adataink kínai viszontkövetségekről is. A nyugati ujugrok töredékesen rekonstruálható történetében a következő, forrásokból ismert fontos fordulópont a 12. század elejére datálható. Az 1120-as évek végén a nyugati ujugrok a karakitanok fennhatósága alá kerültek.²⁷ Az idegen fennhatóság ellenére az ujugrok lényegében megőrizhették autonómiájukat, belső ügyeiket teljesen maguk intézték. A karakitan uralom mind-

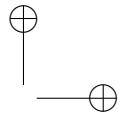
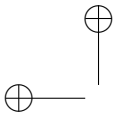
²⁴ Miután a gyarmatosító nagyhatalmak érdeklődése Közép-Ázsia irányába fordult a 19. század második felében, hamarosan majd mindegyik küldött expedíciókat: orosz, angol, svéd, német, francia és japán kutatók is jártak a térségben. Az innen előkerült és a Nyugati Ujgur Államhoz köthető több ezer dokumentumot alapvetően két nagy csoportra oszthatjuk: a túlnyomó többséget a valóságos dokumentumok teszik ki, és mellettük vannak még az ún. civil dokumentumok. Míg az első csoportban a térségben gyakorolt vallásokhoz (buddhizmus, manicheizmus, nesztoriánus kereszténység) köthető különböző szövegek találhatók, addig a második csoportba különböző hivatalos és magánjellegű iratok tartoznak. A közép-ázsiai expedíciókra lásd: HOPKIRK [1980]; GUANGDA – XINJIANG [1998]. Az ujugur írásos ótörök anyag kutatástörténetére és az utóbbi időszak projektejére lásd: MATSUI [2009].

²⁵ Az *idikut* méltóságnévről lásd: ARAT [1964].

²⁶ A japán Nobuo Yamada a Tarim-medencéből előkerült ótörök dokumentumok feldolgozásával foglalkozott. Halála után kollégái egy háromkötetes művet adtak ki, amely a mai napig a legátfogóbb képet adja a dokumentumokról és a Nyugati Ujgur Állam azok alapján megismerhető társadalmi, gazdasági és jogi kereteiről. Az első kötet Yamada válogatott tanulmányait tartalmazza, a másodikban 121 civil dokumentum átírását valamint japán és német fordítását közlik, míg a harmadik kötetben a dokumentumok facsimiléi találhatóak (SUK).

²⁷ A karakitanokra lásd: BIRAN [2005].

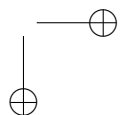
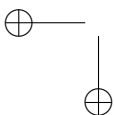

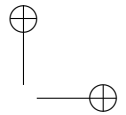
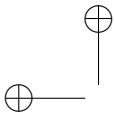
össze annyiban nyilvánult meg, hogy az ujgur területek ellenőrzésére egy tisztségviselőt rendeltek ki. 1209 körül az ujgur *idikut*, Barcsuk Art Tegin megölette a karakitan helytartót és önként behódolt Dzsingisz kánnak.²⁸ Ezzel a lépéssel az állam ugyan végleg elvesztette szuverenitását, viszont az ekkoriban létrejövő Mongol Birodalmon belül igen magas fokú önállósággal rendelkezhetett, és megőrizhette korábbi határait is. Ugyancsak a békés behódolásnak köszönhető, hogy az ujgur kultúra hatalmas befolyással tudott lenni a mongolokra: a mongolok átvették az ujgur írást, és saját nyelvükre alkalmazták. Mindenképpen fontos kiemelni, hogy ahogy a szogdok az első török nyelvű nomád birodalomalapítók (így a türkök és ujugrok) számára biztosították azt a kulturális hátteret, valamint azokat a diplomáciai és adminisztratív tapasztalatokat, amelyek elengedhetetlenek egy birodalom megszervezéséhez, úgy a mongolok számára az ujugrok szolgáltatták ezt a tudást. A Mongol Birodalom a Türk és Ujgur Kaganátussal ellentétben néhány évtized leforgása alatt számos olyan területet hajtott uralma alá, amelyeken valamely nagy múltú civilizációhoz kötődő (kínai, muszlim, keresztény, stb.) letelepült népesség élt. Mivel a nomád mongolok járatlanok voltak abban, miként kell igazgatni a letelepült népeket, a korábbi nomád létformájukat elhagyó és Eurázsia történetében egyedülálló kulturális fejlődésen keresztülmenő ujugrok, mintegy az új urak tanítóivá és a birodalom szürke eminenciásává tudtak válni. Az ujgur előkelők és írástudók igen nagy számban áramlottak be a mongol bürokráciába és adminisztrációba, aminek hatására a Mongol Birodalom szervezeti felépítése igen sokat kölcsönzött az ujugroktól.²⁹

A Mongol Birodalom négy nagy részét (*ulusz*) Dzsingisz kán halála után fiainak egyike vagy azok leszármazottai irányították. A kelet-európai területeket a legidősebb fiú, Dzsocsi leszármazottai uralták, Közép-Ázsia Csagatáj és Ögö-

²⁸ Mivel ezek az események már közvetlenül a Mongol Birodalom történetéhez kötődnek, jóval több és részletesebb forrással rendelkezünk róluk. Elsősorban a Jüan-dinasztia (1271–1368) évkönyvei és a perza történetírók, így Rasidaddín és Dzsuvajni munkái szolgálnak fontos adatokkal. Az említett események részletes leírása és az ujgur–mongol viszony részletes elemzése a korszakban: ALLSEN [1983].

²⁹ Az elmúlt évtizedek kutatásai egyértelműen bizonyították az ujgur hatást a Mongol Birodalom adminisztratív szervezetére; az utódállamok közül a mongol eredetű Jüan-dinasztia uralta Kína esetében különösen előrehaladott e téren a kutatás. A témáról összefoglalóan lásd: RACHEWILTZ [1983]. A legutóbbi feldolgozás: BROSE [2007].

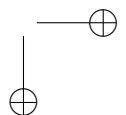
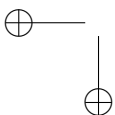
dej utódainak a fennhatósága alá került, míg a mai Mongólia területén található magterületeket és később Kínát is Tolujnak, a legkisebb fiúnak az utódai igazgatták, az iráni területeket pedig a szintén Toluj-ágból származó Hülegidák uralták. A 13. század utolsó évtizedeiben a Csagatajida és Tolujida ágak között végképp megromlott a viszony. Ezeknek a belső harcoknak esett áldozatul mindaz, ami megmaradt a Nyugati Ujgur Államból, s a kelet-turkesztáni ujgurok a 14. század első évtizedeiben minden autonómiájukat elvesztve betagozódtak a Csagatajida *uluszba* [ALLSEN 1983: 258–261].

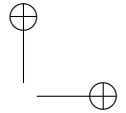
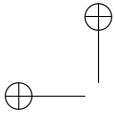
Összegzés

Az az út, amit az ujgurok történetük során bejártak, igen különleges, bizonyos szempontból mégsem nevezhető egyedülállónak. A kezdetnek tekinthető nomád törzs betagozódott egy nagyobb törzsszövetségbe, amelynek később a vezetője lett, majd létrehozták saját steppei birodalmukat, az Ujgur Kaganátust. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy klasszikus steppei karriert futottak be, hiszen elérték a nomád nép- és birodalomszervezés legmagasabb szintjét. A korábbi nomád birodalomalapítóktól azonban valamilyen mégis különböztek. Úgy vélem, ez a különbség elsősorban mentalitásbeli lehetett.

Már a kaganátus korai időszakában volt egyfajta nyitottságuk a városias kultúra iránt, jól mutatják ezt azok a városok, amit szogdok és kínaiak segítségével alapítottak. E két néptől származtak azok az elsősorban kulturális hatások, amelyeknek köszönhetően az ujgurok története a későbbiekben máshogy alakult, mint a legtöbb nomád népé. Itt egyrészt az írásbeliség megjelenése és elterjedése, másrészt az azzal szorosan összefüggő vallások (elsősorban a buddhizmus, a manicheizmus és a nesztorianus kereszténység) elterjedése játszottak meghatározó szerepet. Ezeknek hatására történhettek meg azok a változások, amelyek oda vezettek, hogy a korábbi hasonló esetektől eltérően a kaganátus bukása nemcsak elitváltással járt, de az ujgurok migrációjával is, aminek köszönhetően nem tűntek el egy újonnan létrejövő nomád birodalomban.

A steppei korszakban megkezdődött akkulturációs folyamatok végül a Kanszuban és a Tarim-medencében letelepült népelemek között teljesedtek ki. Ezeket

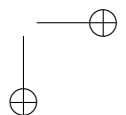
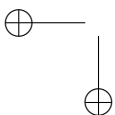

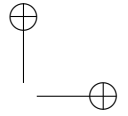
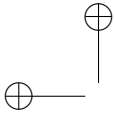
a folyamatokat nagymértékben elősegítette egyrészt az a multikulturális közeg, amellyel az ujugrok ezeken a vidékeken találkoztak, másrészt az új lakóhelyükön kiteljesedő életformaváltás, a nomádból városias letelepültté válás. Bár a nyugati ujugrok történetét kevésbé ismerjük, de a területükről a 20. század elején előkerült dokumentumoknak köszönhetően igen részletes képet alkothatunk az ott élők mindennapi életéről, jogi szokásaikról és a kultúrájukról. Mikor a 13. század elején a hódító mongolokkal kerültek kapcsolatba, az ujugrok bebizonyították, hogy jó „tanítványai” voltak korábbi mestereiknek, a szogdoknak.

A Mongol Birodalomban betöltött különleges és meghatározó szerepük nemcsak, sőt talán nem is elsősorban annak volt köszönhető, hogy Barcsuk Art Tegin önként hódolt meg Dzsingisz kánnak, bár kétségtelenül ez a lépés megkönnyítette az ujugrok integrációját az új birodalom kereteibe. Úgy gondolom, a mongolok mindenképpen felismerték volna, hogy az ujugur elit olyan intellektuális és kulturális javak birtokában van, amelyek elengedhetetlenül szükségesek számukra birodalmuk kialakításához és üzemeltetéséhez. Ugyanakkor figyelemreméltó, hogy az ujugrok önálló államiságuk elvesztése után, a Mongol Birodalomra gyakorolt hatásukon keresztül máig érzékelhető módon és mértékben avatkoztak a világtörténelem alakulásába.

Miért érdekes számunkra az ujugrok története? Erre a kérdésre egyfelől persze válaszolhatnánk azt, hogy a világvallások és általában a világtörténelemben játszott szerepük okán önmagában véve is igen érdekes és figyelemreméltó a történetük. Másrésztől úgy vélem, a magyar közönség számára más szempontból is érdekes ennek a népnek a története, s ezen a ponton kell visszautalnunk az összegzés első mondatában megfogalmazott állításra. Ugyanis az ujugrokkal nagyjából egy időben az eurázsiai steppeövezet ellentétes végén, a dél-orosz steppen, majd a Kárpát-medencében egy másik népcsoport sok szempontból hasonló folyamatokon ment keresztül. A korai magyarság is végigjárta a steppei néppé formálódás állomásait, s ha saját birodalmat nem is hozott létre, de törzsszövetséggé alakult, majd nem sokkal később szintén egy medencébe tette át székhelyét, ahol néhány emberöltő leforgása alatt a letelepült életmódra tért át.

A magyarság őstörténetével kapcsolatban – mivel nem várható nagyobb mennyiségű, új forrás előkerülése – a történettudomány alapvetően két úton érhet el új eredményeket. Az egyik, amellyel a Zimonyi István vezette szegedi

munkaközösség csaknem két évtized óta foglalkozik, jelesül, hogy a teljes kelet-európai steppe történetének feldolgozása és az ott felmerülő részletkérdések megoldása után, mintegy a korai magyarokat körülvevő történeti kereteket letisztázva, abban újra elhelyezik a magyarság őstörténetét. A másik ilyen lehetőség, hogy olyan jobban adatolt párhuzamokat keresünk, melyek alapján következtetéseket vonhatunk le a magyar őstörténettel kapcsolatban.³⁰ A történettudományban természetesen nem lehet eléggé figyelmeztetni a párhuzamok alkalmazásának veszélyeire, s a hasonlóságok mellett mindig hangsúlyozni kell a különbségeket is. Az ujugurok esetében ezeket a különbségeket elsősorban a más éghajlati és környezeti viszonyok, a szomszédos letelepült birodalmakkal való eltérő viszony, illetve a letelepedésük helyén már korábban is létező magas szintű városias civilizáció jelentették. Ugyanakkor tény, hogy az ujugur történelem kapcsán rendelkezünk azokkal az elengedhetetlenül fontos belső forrásokkal a letelepedés korszakából és későbbéről is, amelyek hiányoznak a honfoglaló magyarokkal kapcsolatban.³¹

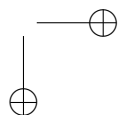
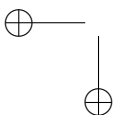
SZTE BTK, Történeti Intézet
vermarton@gmail.com

Irodalom

- ALLSEN, THOMAS T. (1983): The Yüan Dynasty and the Uighurs of Turfan in the 13th Century. In MORRIS ROSSABI (szerk.), *China among Equals. The Middle Kingdom and its Neighbors, 10th–14th Centuries*. Los Angeles – London, Berkeley: University of California Press. 243–280.
- ARAT, R. RAHMETI (1964): Der Herrschertitel Iduq-qut. *Ural-Altäische Jahrbücher*, 35. 150–157.
- BECKWITH, CHRISTOPHER I. (1991): The Impact of the Horse and Silk Trade on the Economies of T'ang China and the Uighur Empire: On the Importance of International Commerce in the Early Middle Ages. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 34. 183–198.

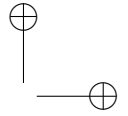
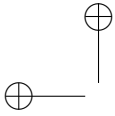
³⁰ Korábbi ilyen jellegű kísérletekre lásd: RÓNA-TAS [1999]; DOBROVITS [2011]; OTT [2013].

³¹ A kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

- BECKWITH, CRISTOPHER I. (2009): *Empires of the Silk Road: a history of Central Eurasia from the Bronze Age to the present*, Princeton, Princeton University Press.
- BERTA ÁRPÁD (2004): *Szavaimat jól halljátok... A türk és ujjur rovásírásos emlékek kritikai kiadása*. Szeged, JATEPress.
- BIRAN, MICHAL (2005): *The Empire of the Qara Khitai in Eurasian History: Between China and the Islamic World*. Cambridge, Cambridge University Press.
- BROSE, MICHAEL C. (2007): *Subjects and Masters: Uyghurs in the Mongol Empire*. Bellingham, Center for East Asian Studies, Western Washington University.
- CZEGLÉDY KÁROLY (1963): A régi török törzsszövetségek numerikus felosztásának kérdéséhez. *Magyar Nyelv*, 59. 456–461.
- CZEGLÉDY KÁROLY (1984): The Foundation of the Turfan Uyghur Kingdom. In LIGETI LAJOS (szerk.), *Tibetan and Buddhist Studies Commemorating the 200th Anniversary of the Birth of Alexander Csoma De Kőrös. Vol. I*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 159–164.
- DAI, MATSUI (2009): Recent Situation and Research Trends of Old Uigur Studies. *Asian Research Trends*, 4. 37–59.
- DOBROVITS, MIHÁLY (2011): On Some Eastern Parallels of the Development and Consolidation of the Early Hungarian State. *Chronica*, 11. 96–103.
- DROMPP, MICHAEL (2005): *Tang China and the Collapse of the Uighur Empire. A Documentary History*. Leiden – Boston, Brill.
- GABAIN, ANNAMARIE VON (1973): *Das Leben im uigurischen Königreich von Qocho (850–1250)*. Wiesbaden, Harrassowitz.
- GOLDEN, PETER B. (1992): *An Introduction to the History of the Turkic Peoples. Ethnogenesis and State-Formation in Medieval and Early Modern Eurasia and the Middle East*. Wiesbaden, Harrassowitz.
- GUANGDA, ZHANG-XINJIANG, RONG (1998): A Concise History of the Turfan Oasis and its Exploration. *Asia Major*, 3. ser. 11/2. 13–36.
- HOPKIRK, PETER (1980): *Foreign Devils on the Silk Road*. London, Murray.
- KAMALOV, A.K. (2001): *Drevnie Ujgury VIII–IX. vv*. Almaty.
- KARA GYÖRGY (1996a): The Ruinform Alphabet of the Ancient Turks. In PETER T. DANIELS – WILLIAM BRIGHT (szerk.), *The World's Writing Systems*. New York – Oxford, Oxford University Press. 536–539.
- KARA GYÖRGY (1996b): The Uyghur Alphabet. In PETER T. DANIELS – WILLIAM BRIGHT (szerk.), *The World's Writing Systems*. New York – Oxford, Oxford University Press. 539–542.
- KÓSA GÁBOR (2013): A kaméleon misszió. A manicheus térítés technikái. In DÉRI BALÁZS (szerk.), *Conversio*. Budapest, ELTE BTK Vallástudományi Központ. 303–338.

- MACKERRAS, COLIN (1973): *The Uighur Empire According to the T'ang Dynastic Histories. A Study in Sino-Uighur Relations 744–840*. Columbia, University of South Carolina Press.
- MACKERRAS, COLIN (1994): The Uighurs. In DENIS SINOR (szerk.), *The Cambridge History of Early Inner Asia*. Cambridge, Cambridge University Press. 317–342.
- MIKLÓS PÁL (1959): *A Tunhuangi ezer Buddha barlangtemplomok*. Budapest, Magyar Helikon.
- MORIYASU TAKAO (2004): From Silk, Cotton and Copper Coin to Silver. Transition of the Currency Used by the Uighurs during the Period from the 8th to the 14th Centuries. In PETER ZIEME *et al.* (szerk.), *Turfán Revisited – The First Century of Research into the Arts and Cultures of the Silk Road*. Berlin, Reimer. 228–239.
- OTT, UDINE (2013): Medieval Conversion Narratives from Central Europe and Central Asia: A Case Study on the Arpads and the Qarakhanids. In RUDOLF SIMEK – LESZEK SŁUPECKI (szerk.), *Conversions: Looking for Ideological Change in the Early Middle Ages*. Vienna, Fassbaender. 265–290.
- PULLEYBLANK, EDWIN G. (1955): *The Background of the Rebellion of An Lushan*. London – New York, Oxford University Press.
- RACHEWILTZ, IGOR DE (1983): Turks in China under the Mongols: A Preliminary Investigation of Turco-Mongol Relations in the 13th and 14th Centuries. In MORRIS ROSSABI (szerk.), *China among Equals. The Middle Kingdom and its Neighbors, 10th–14th Centuries*. Los Angeles – London, Berkeley, University of California Press. 281–310.
- RÓNA-TAS ANDRÁS (1999). Honfoglalás és népalakulás a középkori Euráziában. Kitajok, avarok, magyarok. In *Székefoglalók a Magyar Tudományos Akadémián*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1–17.
- RUSSEL-SMITH, LILLA (2005): *Uyгур Patronage in Dunhuang*. Leiden – Boston, Brill.
- SHIMIN, GENG (1998): The Uighur Kingdom of Kocho. In M. S. ASIMOV – C. E. BOSWORTH (szerk.), *History of Civilizations of Central Asia. Vol. IV. Part One*. Paris, UNESCO Publishing. 200–206.
- SIMON RÓBERT – SIMONNÉ PESTHY MÓNICA (szerk.) (2011): *Máni és a fény vallása – a manicheizmus forrásai*. Budapest, Corvina Kiadó.
- SINOR, DENIS (1998): The Uighurs in Mongolia and the Kyrgyz. In M. S. ASIMOV – C. E. BOSWORTH (szerk.), *History of Civilizations of Central Asia. Vol. IV. Part One*. Paris, UNESCO Publishing. 190–200.
- SINOR, DENIS (2000): The Uighur Empire of Mongolia. In HANS ROBERT ROEMER (szerk.), *History of the Turkic Peoples in the Pre-Islamic Period. Philologiae et Historiae Turcicae Fundamenta. Tomus Primus*. Berlin, Klaus Schwarz Verlag. 187–204.
- SUK: JUTEN ODA – PETER ZIEME *et al.* (szerk.) (1993): *Sammlung uigurischer Kontrakte I–III*. Osaka, Osaka University Press.
- VAISSIÈRE, ÉTIENNE DE LA (2005): *Sogdian Traders*. Leiden – Boston, Brill.

VÁSÁRY ISTVÁN (2003²): *A régi Belső-Ázsia története*. Budapest, Ballasi Kiadó.

ZIEME, PETER (2000): Das uigurische Königreich von Qočo. In HANS ROBERT ROEMER (szerk.), *History of the Turkic Peoples in the Pre-Islamic Period. Philologiae et Historiae Turcicae Fundamenta. Tomus Primus*. Berlin, Klaus Schwarz Verlag. 205–212.

